

УДК 553.5

О.Л. ГЕЛЕТА, кандидат геологічних наук
В.М. СУРОВА

ДГЦУ

В.А. НЕСТЕРОВСЬКИЙ, доктор геологічних наук
О.О. АНДРЕЄВА, кандидат геологічних наук

ННІ «Інститут геології» КНУ ім. Т. Шевченка

Щодо питання запровадження старательського видобування природного каміння, придатного для ландшафтно-будівельних робіт

Вопросы незаконной добычи бутовых строительных камней в Украине сегодня очень актуальны, так как при такой деятельности совершенно не учитываются природоохранные аспекты, а также не производятся бюджетные отчисления за недропользование. В статье предлагается способ легализации такой деятельности.

Questions illegal mining butoh-building stones in Ukraine today is very relevant, since such activities did not take into account the nature, security aspects, and not made budget allocations for the subsoil. The article provides a method of legalization of such activities.

На торгових майданчиках будівельних матеріалів Києва та інших міст України широко представлені нерудні корисні копалини, що є бутовим будівельним камінням і використовуються для будівництва та архітектурного оздоблення будівельних споруд і ландшафтно-паркових композицій. До такого бутового будівельного каміння відносять валуни, гальку, брили, бутове і «річкове» каміння, конгломерати, брекчію, гравій, природні відколи сланцюватих порід пісковика (так званій «плитняк»). Це каміння, що представлено на торгових майданчиках, видобувається фізичними особами без дозвільних документів на користування надрами. Процес видобування здійснюється фізичним зусиллям працівників за допомогою нескладного механізованого устаткування – екскаваторів та кранів. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» від 12 грудня 1994 р. № 827 (далі – постанови № 827) більшість зазначених

корисних копалин є загальнодержавного значення і їх видобування передбачене лише на підставі Спеціального дозволу на розробку надр. При цьому родовищ чи проявів валунів, «річкового» каменю, гальки в Україні взагалі не зареєстровано. Крім того, вилучення гальки і валунів з річок, а це, як правило, річки з швидкою течією Карпатського водорозділу, через загрозу паводків і процесів підмивання взагалі можливе лише з дозволу природоохоронних органів.

Стихийне видобування природного каміння (власне – незаконне старательське видобування) склалося через саморегуляцію кризових процесів у суспільстві. У переважній більшості випадків воно має незаконний і небезпечний характер як з погляду безпеки ведення таких робіт, так і з погляду екологічних і соціальних наслідків. Сприятливі гідрогеологічні умови розробки дають змогу здійснювати роботи без створення водовідливу, а поклади розробляють на невеликих приповерхневих до земної поверхні глибинах.

Враховуючи, що на ринку постійно є вищезазначений асортимент природного каміння з фіксованими цінами, можна дійти висновку, що окупність старательських робіт є рентабельною.

Проблематика нелегального видобування гальки і валунів з діючих річок та інших водойм, що зараз здійснюється в Україні, саме і полягає в тому, що така діяльність повинна проводитись лише за дозволом уповноваженого органу з охорони навколишнього природного середовища і в місцях, спеціально визначених для цього.

Для запровадження старательської діяльності в рамках правового поля потрібно на державному рівні розробити і прийняти програму з раціонального використання позабалансових природних ресурсів та створити регіональні органи для узгодження спільних дій з підготовки площ з корисними копалинами, придатними для розробки старательським способом, а також розробити регламентуючі порядки підготовки дозвільних документів для здійснення такого надрокористування.

Слід наголосити, що старательське видобування передбачає розробку тих локацій корисних копалин, які не мають промислового значення, тобто вони не можуть бути визнані як родовища.

Зміни до нормативно-правових актів законодавства України щодо запровадження старательського видобування природного каміння, яке відповідно до постанови № 827 належить до корисних копалин загальнодержавного значення, повинні полягати у забезпеченні спрощеного порядку отримання дозвільних документів на розробку локації цих корисних копалин та інших необхідних дозволів для проведення гірничодобувних робіт. Оскільки передбачається, що гірничодобувні роботи щодо вилучення з надр корисних копалин мають проводити фізичні особи, також потрібно вносити необхідні зміни і до Цивільного кодексу.

Перелік корисних копалин, які відповідно до законодавства України можливо буде розробляти старательським способом, повинен формуватися спеціальним органом виконавчої влади. За практикою чинного законодавства таким органом може бути або Державна комісія України по запасах корисних копалин, або Державна служба геології та надр України. У першу чергу повинні розглядатися ті місця локації корисних копалин, які не мають промислового значення. Другим ймовірним варіантом розгляду місць, перспективних для старательства, можуть бути супутні корисні копалини на промислових родовищах основних корисних копалин. Супутні корисні копалини, як правило, рідко вилучають з надр видобувні організації, оскільки це для них не завжди рентабельно, а тому старательство могло б бути дієвим засобом для повномасштабного і комплексного освоєння надр.

З магматичного природного каміння гранітоїдного складу непромисловим (старательським) шляхом можливо видобувати валуни льодовикового періоду (очищені від рослинності, а також покриті мохом), брили, глибові камені, булижники. Крім того, старательським способом можливо видобувати окварцований азбест (Запорізька обл.), пегматит графічний, епідоцит (Дніпропетровська обл.) та ряд інших гірських порід. Серед гірських порід габроїдного складу старательським способом мож-

на видобувати габро, габро-норити, лабрадорити у вигляді валунів, брил, бутового каменю, польових каменів, булижників (Український щит); базальти у вигляді валунів, брил, природних фрагментів базальтових стовпів, польових каменів, булижників (Донбас та Волино-Подільська плита); андезити та інші ефузивні породи у вигляді колотих плит природної форми (плитняк), бутового каменю (Закарпаття); діорити та базальти у вигляді брил, польових каменів (булижників), плитняку (Гірський Крим).

Серед метаморфічних гірських порід на ринку України широко представлені мармур і мармуризований вапняк у вигляді валунів і гальки, крихта і цеолітова крихта з мармуру та мармуризованого вапняку (походженням з Закарпатської обл.); цеоліт у вигляді крихти (походженням з Закарпатської обл.); кварцит у вигляді брил, бутового каменю, крихти різних фракцій (походженням з Житомирської області); кварцит у вигляді каменю-плитняку, окантованих плиток та бутового каменю і невеликих брил (походженням з Кривого Рогу, Дніпропетровська обл.); гнейси у вигляді плитняку і плитки окантованої (походженням з Житомирської обл.); сланці у вигляді плитняку і плитки окантованої (походженням з Житомирської обл.).

Щодо природного каміння осадового генезису, слід узяти до уваги вапняк, травертин, ракушняк, пісковики, туфи та інші природні утворення: галька, валуни, брили, конгломерати, брекчії за умови сприятливого їх відокремлення від масиву і без значного заглиблення нижче рівня земної поверхні.

Враховуючи, що старательські роботи можуть проводитися лише нескладними механічними засобами, виключаємо спосіб підземного і комбінованого видобування. Для закладення кар'єрів потрібно розробляти спеціальні гірничі проекти на основі спеціальних дозволів на користування надрами, а тому старательські роботи оптимально проводити шляхом вилучення корисних копалин з приповерхневих горизонтів земної поверхні без заглиблення не більше 2 м (відповідно до Кодексу України «Про надра»).

При цьому старательське видобування корисних копалин повинне являти комплекс технічних і економіко-правових заходів, що здійснюються з метою максимально можливого (комплекс-

ного) їх виймання з надр за умови зменшення рівня втрат і впливу на навколишнє природне середовище. Ці положення визначають головні цілі охорони надр: повне й економічно доцільне, технологічно зумовлене виймання корисних копалин; охорона надр на всіх стадіях освоєння корисних копалин.

Запровадження заходів щодо легалізації діяльності з видобування природного каміння старательським способом дозволить здійснювати розвиток підприємництва і створення нових робочих місць для працівників нерудної галузі у недержавному секторі виробництва. Зокрема, для цього потрібно забезпечити спрощений порядок і доступну вартість отримання дозвільних документів на розробку родовищ та інших необхідних дозволів для гірничих підприємств недержавної форми власності.

Підвищення надходжень до держбюджету за рахунок платежів, які будуть відраховувати особи-старатели за проведення своєї діяльності з видобування додаткових, раніше не врахованих, нерудних корисних копалин, і організація нових робочих місць, як правило, у депресивних регіонах, вже спонукає підняти цю проблематику до загальнодержавного рівня. Зараз існує розгалужена система «копанок», яка дискредитує соціально-економічний підхід до вирішення проблеми видобування позабалансових запасів корисних копалин. Головний напрям рішень у цій сфері – це створення реєстру позабалансових запасів, придатних для старательського видобування, регламентація процедури відповідних дозвільних документів на їх експлуатацію, розробка проектів та визначення ділянок з корисними копалинами, придатними для розробки.

У цьому випадку державний підхід до видобування позабалансових запасів і організація роботи старательським способом дозволять досягти таких результатів:

- додатково одержати для народного господарства нерудні будівельні матеріали у вигляді природного каміння;

- вирішити проблему безробіття завдяки організації нових робочих місць з безпечними і нешкідливими умовами праці та зменшити міграцію робітників при їх вивільненні;

- забезпечити додаткові надходження до бюджетів і фондів завдяки прибутковості проектів.